

Presenting a Systematic Model of National Security Based on the Intellectual Framework of Ayatollah Khamenei

Hosein Mahdian

Assistant Professor of Political Science, Imam Ali (AS) Military University, Tehran, Iran.

alijrad.sh@gmail.com

 0000-0000-0000-0000

Mohammad Jalal Torkashvand

Assistant Professor of Political Science, Imam Ali (AS) Military University, Tehran, Iran.

jalaltorkashvand56@yahoo.com

 0000-0000-0000-0000

Hojatolah Jahani rad

Assistant Professor of Political Geography, Farabi University, Tehran, Iran. (Corresponding author).

geo.hojat.1980@gmail.com

 0000-0000-0000-0000

Abstract

This research, inspired by the pivotal role of national security in the survival of nations, aims to present the thoughts of Ayatollah Khamenei regarding the national security of the Islamic Republic of Iran in the form of a model. The present study, in terms of utility and purpose, is an applied research; in terms of approach, it is qualitative based on the hermeneutic paradigm; and in terms of nature and type, it is exploratory. The research method is "Grounded Theory," through which the essence of Ayatollah Khamenei's thoughts on national security has been conceptualized, categorized, and then modeled in a purposeful and systematic manner. The research population consists of Ayatollah Khamenei's statements in the form of audio and video files from 1989 to 2023. In the first stage, 580 statements were extracted in the form of 245 concepts. In the second stage, 9 main categories (security domain, security preparedness, elements of national security, security issues, national security environment, national security model, responsibility of national security, national security strategies, and the necessity of national security) were classified and identified. In the third stage, a systematic model of Ayatollah Khamenei's thoughts on national security was formulated and presented to formulate doctrines and military strategies for Iran, aiming to create more effective security deterrence.

Keywords: Ayatollah Khamenei, National Security, Systematic Model, Grounded Theory.

مقاله پژوهشی**ارائه الگوی نظام‌مند امنیت ملی بر اساس منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای****حسین مهدیان**

استادیار علوم سیاسی دانشگاه افسری امام علی (ع)، تهران، ایران.

alijrad.sh@gmail.com

id 0000-0000-0000-0000

محمد جلال ترکاشوند

استادیار علوم سیاسی دانشگاه افسری امام علی (ع)، تهران، ایران.

jalaltorkashvand56@yahoo.com

id 0000-0000-0000-0000

حجت‌اله جهانی راد

استادیار جغرافیایی سیاسی، دانشکده فارابی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول).

geo.hojat.1980@gmail.com

id 0000-0000-0000-0000

چکیده:

این پژوهش با تاسی از جایگاه امنیت ملی در بقای کشورها، اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را در قالب الگویی ارائه نموده است. پژوهش حاضر از نظر فایده و هدف از نوع تحقیقات کاربردی، از نظر رویکرد، کیفی بر پایه پارادایم تفسیری و از نظر ماهیت و نوع مطالعه اکتشافی است. روش تحقیق این پژوهش «داده‌بنیاد» است که براساس آن به صورتی هدفمند و نظام‌مند به گونه‌ای که بتوان عصاره بینش آیت‌الله خامنه‌ای در زمینه امنیت ملی را استخراج، مفهوم‌سازی، مقوله‌سازی و سپس مدل‌پردازی نمود، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. جامعه پژوهش، مجموع بیانات ایشان در نرم‌افزار حدیث ولایت از سال ۱۳۶۸ تا سال ۱۴۰۲ بوده است. در همین راستا، در مرحله اول، تعداد ۵۸۰ گزاره در قالب ۲۴۵ مفهوم استخراج شد. در مرحله دوم، ۹ مقوله اصلی (عرصه امنیت، آمادگی امنیتی، عناصر امنیت ملی، مسئله امنیت، محیط امنیت ملی، الگوی امنیت ملی، مسئولیت امنیت ملی، راهبردهای امنیت ملی و ضرورت امنیت ملی) دسته‌بندی و احصا گردیدند. در مرحله سوم، مدل نظام‌مند از اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در حوزه امنیت ملی جهت تدوین دکترین و استراتژی‌های نظامی کشور در راستای ایجاد بازدارندگی امنیتی مؤثر ترسیم و ارائه گردیده است.

واژگان اصلی: آیت‌الله خامنه‌ای، امنیت ملی، مدل نظام‌مند، داده‌بنیاد.

دسترسی به مقالات نشریه علمی مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی (Open Access) است.

نشریه علمی «مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی» تحت مجوز بین‌المللی

Doi: 10.22034/irsj.2025.455212.1052

مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظرات مطرح‌شده در متن آن، به عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید / عدم تأیید صاحب امتیاز نشریه مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی نمی‌باشد.

مقدمه

تلاش برای دستیابی به سطح مطلوبی از امنیت ملی پایدار، همواره یکی از اصلی‌ترین راهبردها و اهداف کلان نظام‌های سیاسی بوده است. با توجه به دو نوع نگاه سلبی و ایجابی به مقوله امنیت ملی، می‌توان ادعا کرد که دیدگاه سلبی که ناظر بر تهدیدات امنیت ملی تعریف می‌شود، با فوریت بیشتری، نظر سیاست‌گذاران امنیت ملی کشورها را به خود جلب می‌کند و مطالعات ایجابی، به‌رغم اهمیت مضاعف، در حال حاضر، بیشتر جنبه مطالعاتی و نظری دارد. از سویی دیگر، مطالعات امنیت ملی را می‌توان در دو رویکرد سنتی و نوین دنبال کرد. رویکرد سنتی تقریباً هم‌ارز مطالعات راهبردی در کشورهای غربی است و جنبه نظامی دارد؛ اما رویکرد نوین، دیدی کلان به جوانب مختلف امنیت ملی دارد و به نظر می‌رسد دنیای پیچیده کنونی، بیش از هر زمان دیگر، به این نوع نگاه جامع نیاز دارد (کیانی، ۱۳۹۷: ۲)؛ اما علی‌رغم تحولات صورت‌گرفته در ابعاد امنیت ملی، امنیت نظامی همچنان یکی از ابعاد مطرح در امنیت ملی کشورها محسوب می‌شود (مهدیان، ۱۳۹۱: ۴۵).

بنابر این آمادگی امنیتی برای خطرات احتمالی و به‌کارگیری مهم‌ترین و پیشرفته‌ترین ابزارهای نظامی و تاکتیک‌های امنیتی - دفاعی اولین پاسخ‌هایی بودند که افراد و دولت‌ها بدان دست یافتند. از این‌رو، یکی از ابتدایی‌ترین و مهم‌ترین اصول امنیت داشتن اندیشه امنیتی و تنظیم راهبردهای امنیتی بر اساس آن است که در کشورهای مختلف توسط اندیشمندان و صاحب‌نظران امنیتی آن‌ها تنظیم و ارائه می‌گردد. به اعتقاد امام خمینی^(ره) مفهوم امنیت چون مبتنی بر مبانی دینی و الهی است، موسع و چندبعدی است. با چنین نظام معرفت‌شناسانه‌ای، حضرت امام^(ره) امنیت را در سه سطح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی توزیع و پراکنده می‌سازند تا قدرت تدافعی آن را در مرحله اول و قدرت تهاجمی آن را در مرحله دوم فراهم سازد. ایشان در رویکرد جهانی‌سازی اسلام ناب و تشیع علوی، سعی دارند با توزیع قدرت و امنیت، استکبار و ایادی شیطان را محدود و اقدام آنان را در هر سطح مهار سازند؛ بنابراین، امنیت در نگاه امام^(ره)، جنبه‌ای عقیدتی و مهم‌تر از آن هویتی پیدا می‌کند که مبانی آن برگرفته از اسلام است و طرفین درگیر در تمام سطوح دودسته الهی و طاغوتی، مستضعف و مستکبر می‌باشند (قربی، ۱۴۰۱: ۱۶۷). از نگاه افتخاری، امنیت توانایی یک کشور در دفع خطر احتمالی و تهدیدات خارجی علیه حاکمیت و تمامیت ارضی موجود یا ارزش‌های خود است.

امنیت را می‌توان در بُعد ایجابی، آرامش و آسایش و در بُعد سلبی، فقدان ترس، تهدید و مخاطره تعریف کرد (افتخاری، ۱۳۹۹: ۷۵). همچنین در دیدگاه جلیل روشندل، امنیت ملی یعنی دستیابی به شرایطی که به یک کشور امکان می‌دهد از تهدیدهای بالقوه یا بالفعل خارجی و نفوذ سیاسی و اقتصادی بیگانه در امان باشد و در راه پیشبرد امر توسعه اقتصادی اجتماعی و انسانی و تأمین وحدت و موجودیت کشور و رفاه عامه فارغ از مداخله بیگانه گام بردارد (زارعی، ۱۴۰۱: ۳۴). در این میان گام دوم انقلاب اسلامی در شرایطی آغاز شده است که دنیای پیرامونی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران آکنده از آشوب‌ها و بحران‌های مختلف است و باید توجه ویژه‌ای به تهدیدات پیرامونی کشور داشته باشیم و با برنامه‌ای دقیق، آمادگی‌های دفاعی و امنیتی لازم برای مقابله با آن‌ها را کسب کنیم.

بنابر این، این پژوهش در پی تبیین و تدوین نظام‌مند و هدفمند اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای با محوریت امنیت ملی است. از منظر آیت‌الله خامنه‌ای، امنیت ملی یک عنصر مهم برای اداره کشور است. دولت در سایه تحقق امنیت فراگیر و گسترده می‌تواند مسئولیت‌ها و تکالیف خود را به انجام برساند. مردم علاوه بر امنیت سیاسی و اجتماعی، خواهان امنیت فرهنگی و اخلاقی نیز هستند. بین امنیت ملی و اقتدار ملی ارتباط تنگاتنگ و غیرقابل انکاری وجود دارد و آن حفظ نظام در برابر دشمنان خارجی است که حاصل سال‌ها مبارزه و ریختن خون هزاران شهید است تا در سایه حفظ نظام، غایت امنیت ملی محقق شود و آن حفظ ارزش‌های اسلامی و الهی‌شدن جامعه اسلامی است و لازمه آن چهار اقدام مهم است که عبارت‌اند از: «دشمن‌شناسی»، «رضایتمندی عمومی»، «وظیفه‌شناسی و احساس مسئولیت» و «وحدت ملی» (سجادی، ۱۴۰۲: ۶۷). از این رو، علت مدنظر قرار گرفتن و پرداختن به اندیشه‌های امنیتی آیت‌الله خامنه‌ای آن است که ایشان باسابقه ۱۵ سال مبارزه و مجاهدت در رژیم طاغوت تا وقوع انقلاب اسلامی، عضویت در شورای انقلاب اسلامی با حکم امام خمینی^(ره)، معاونت وزارت دفاع در سال ۵۸، سرپرستی سپاه پاسداران و امام‌جمعه تهران، نمایندگی امام در شورای عالی دفاع، نمایندگی مردم تهران در مجلس، ریاست شورای عالی انقلاب فرهنگی، ریاست مجمع تشخیص مصلحت نظام، ریاست شورای بازنگری قانون اساسی و دو دوره ریاست جمهوری، مسئولیت‌هایی سخت و حساس و فرصت‌هایی سراسر خدمت تا سال ۶۸ و مهم‌تر از همه بیش از ۳۰ سال فرماندهی کل قوای مسلح کشور از پیشینه‌ای غنی و درخشان

برخوردار هستند» (خراسانی و دیگران، ۱۳۹۶: ۴). از طرفی بر اساس قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (اصل ۱۱۰)، تعیین سیاست‌های دفاعی-امنیتی از طریق شورای عالی امنیت ملی، فرماندهی کل نیروهای مسلح، اعلان جنگ و صلح، بسیج نیروها، عزل و نصب فرماندهان عالی‌رتبه نیروهای مسلح و عزل رئیس‌جمهور با ولی‌فقیه است. ازاین‌رو، نظام جمهوری اسلامی ایران و ساختار امنیتی-دفاعی آن که در راستای تحقق اهداف خود برای حفظ استقلال، تمامیت ارضی و اقتدار کشور از راهبردها و رهنمودهای حکیمانه آیت‌الله خامنه‌ای پیروی می‌کند، باید بر اساس جوهر و شاکله رهنمودهای ایشان استوار گردد. ازاین‌رو هدف این پژوهش، «طراحی الگوی نظام‌مند اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص امنیت ملی» است. سؤال پژوهش نیز آن است که الگوی «نظام‌مند» اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص امنیت ملی به چه صورت است؟

اهمیت و ضرورت پژوهش

اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای، به‌منظور دستیابی به استقلال و تدوین استراتژی امنیتی-دفاعی بومی، به‌خصوص در عرصه فرهنگ امنیت خودی، از اهمیت بسیاری برخوردار است. ارزش و اهمیت اندیشه امنیتی آیت‌الله خامنه‌ای به این دلیل است که اندیشه ایشان مبتنی بر قرآن و عترت، تجارب تاریخی صدر اسلام، تاریخ منطقه و تاریخ جمهوری اسلامی ایران است. آیت‌الله خامنه‌ای تنها شخصی در جمهوری اسلامی ایران هستند که علاوه بر داشتن تجربه ریاست جمهوری دوره جنگ تحمیلی، قریب به سه دهه (۳۴ سال)، مسئولیت فرماندهی کل قوا و نیروهای امنیتی جمهوری اسلامی ایران را بر عهده داشته‌اند و به همین دلیل از منظر تجربه و اشرافیت در امور امنیتی در جایگاه منحصربه‌فردی قرار دارند. تا جایی که می‌توان گفت، تدابیر امنیتی آیت‌الله خامنه‌ای مهم‌ترین رکن اقتداربخش برای تأمین امنیت ملی و منافع ملی کشور است. بنابر این به کار بردن روشی مناسب برای استفاده «نظام‌مند» و «هدفمند» از این بیانات و تفهیم آن در راستای تعمیق گفتمان و به‌کارگیری اندیشه ارزشی-هنجاری ایشان در زمینه‌های مختلف، از جمله در حوزه دفاعی-امنیتی، از اهمیت بسیاری برخوردار است.

ضمن اینکه به دلیل وجود تهدیدات متعدد علیه ماهیت و هویت نظامی و انقلاب اسلامی تدوین منظومه اندیشه امنیتی آیت‌الله خامنه‌ای برای نهادهای اساسی متولی دفاع از کشور و

انقلاب، در راستای تبیین مفاهیم و مؤلفه‌ها و ترسیم الگو و اجرای راهبردها و برنامه‌های امنیتی به منظور دفاع همه‌جانبه، افزایش قدرت بازدارندگی، اقتدار و امنیت پایدار و همچنین تدوین استراتژی امنیت ملی برای طرح رهنامه دفاعی-امنیتی جمهوری اسلامی ایران در مقابل هرگونه تهاجم دشمن ضروری به نظر می‌رسد.

ادبیات نظری

امنیت ملی

امنیت مهم‌ترین شرط حیات انسان است و پاسخ به سایر نیازهای انسان در سایه تأمین امنیت امکان‌پذیر است. امنیت را می‌توان به «احساس ایمنی» که ناظر بر امنیت مادی و روانی است تعریف کرد که بر حفاظت از منافع حیاتی فرد، جامعه و دولت در عرصه‌های مختلف زندگی در برابر تهدیدات بیرونی و داخلی تأکید داشته و توسعه پایدار کشور را ممکن می‌سازد (Taddeo, 2023:103). هرچند مفهوم امنیت به‌عنوان نیاز بشری، از دیرباز در اذهان و نوشته‌های فیلسوفان قدیم به‌گونه‌ای مطرح بوده، اما واژه «امنیت ملی» به دنبال تشکیل دولت ملت‌های جدید، به‌گونه‌ای گسترده وارد متون سیاسی و روابط بین‌الملل شده است (کوهکن باقری، ۱۳۹۸: ۲۴). در این فرایند، مکاتب روابط بین‌الملل به تعریف امنیت از منظر گفتمانی خود پرداخته‌اند. مکتب رئالیسم از معدود مکاتبی است که مسئله امنیت، محور و پایه اصلی آن است. واقع‌گرایان از سیاست جهان تصویر نسبتاً تیره‌ای ترسیم می‌کنند. از نظر واقع‌گرایان، نظام بین‌الملل میدان مبارزه است و در آن کشورها به‌صورت بی‌رحمانه‌ای به دنبال فرصت‌هایی می‌باشند تا بتوانند از یکدیگر بهره برده و امتیاز بگیرند و در این میان اعتماد جایی ندارد. از نظر واقع‌گرایان، روابط بین‌الملل هرچند صحنه یک جنگ دائم نیست اما رقابت امنیتی بی‌رحمانه همواره در آن وجود دارد و احتمال جنگ نیز همواره در پس‌زمینه آن موجود است. هرچند شدت رقابت مورد به مورد متفاوت است (Collins, 2022: 198-204). از منظر، سازه‌انگاران، امنیت و ناامنی از تفکر بازیگران نسبت به پدیده‌ها و موضوعات خصوصاً منافع و تهدیدات سرچشمه می‌گیرد. برای سازه‌انگاران صرفاً امنیت نظامی و به‌بیان‌دیگر مصون بودن از تهدیدات خارجی ملاک نیست؛ بلکه امنیت در داخل اجتماع و در ابعاد دیگر نیز مدنظر است. سازه‌انگاران تحصیل امنیت ملی را از طریق موازنه قدرت و بازدارندگی مناسب نمی‌دانند (Fox, 2023: 31). مکتب کپنهاک نیز در مورد امنیت معتقد است که بایستی

امنیت را برابر با رهایی از تهدید تعریف نمود چرا که امنیت در نبود مسئله دیگری به نام تهدید، درک می‌شود.

از نظر مکتب کپنهاک امنیت را باید چندبُعدی نگرست که ابعادی مانند مهاجرت، سازمان‌های جنایی فراملی و فرو ملی، محیط‌زیست و رفاه اقتصادی را شامل می‌شود. از این منظر دولت دیگر تنها مرجع امنیت نمی‌شود بلکه افراد، گروه‌های فراملی، سازمان‌های غیردولتی فراملی و فرو ملی، رسانه‌ها و تروریسم همگی در وجوه امنیت هستند و نقطه آغاز مسئله امنیت را ذهنی و مبتنی بر تصمیم بازیگران معرفی می‌کند (Balzaca, 2022: 171- 172). جهان‌بینی لیبرال نیز در خصوص امنیت غالباً به منافع مشترکی توجه دارد که از طریق وابستگی متقابل و همگرایی در روابط بین‌الملل حاصل می‌شود. در این رویکرد، توسعه مبادلات اقتصادی و آزادی تجارت به گسترش صلح، امنیت و ثبات می‌انجامد. از این منظر جنگ تمایلی طبیعی نیست بلکه از آن به عنوان خطای غم‌انگیز یاد می‌شود که باید از آن اجتناب ورزید و یا حداقل از طریق سازمان‌ها و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی احتمال وقوع آن را به حداقل رسانید (Levy, 2023:43).

تهدیدات امنیت ملی

تهدیدات نظامی

تهدید نظامی عبارت است از اعمال قدرت نظامی برای تحمیل اراده و تأمین منافع. در این نوع تهدید، هدف اشغال سرزمین است. تهدید نظامی متکی به روش‌های فیزیکی، عینی و سخت‌افزارانه است. رفتار خشونت‌آمیز، براندازی آشکار، حذف دفعی، اشغال، تجزیه و الحاق سرزمین، ویژگی این تهدیدات است. ظهور و پیشینه تاریخی این تهدیدات مربوط به دوره استعمار کهن بوده که نظام‌های سلطه با استفاده از لشکرکشی، کشتار، تصرف سرزمین و الحاق آن (ایجاد مستملکات و مستعمرات) اراده خود را تحمیل و منافع خود را تأمین نموده است (یاری، ۱۳۹۸: ۱۰۴). برای نمونه، در یک اقدام تروریستی، هدف ایجاد ناامنی در سطح جامعه است که هم جنبه داخلی دارد و هم خارجی. در یک عملیات تروریستی مانند انفجار، ترورهای زنجیره‌ای و ...، هدف ناامن نشان دادن یک کشور و ایجاد بحران برای آن تلقی می‌شود؛ به‌طور نمونه حوادث ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ در آمریکا (Wilson, 2020 :43).

تهدیدات سایبری و فناوری‌های جدید

دشمنان امروز از طریق تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات قصد نفوذ بر افکار عمومی دولت‌ها را دارند؛ بنابراین طرفین ارتباط، مفاهیم خود را از طریق ارتباط، به یکدیگر انتقال می‌دهند و قربت فکر و اندیشه ایجاد می‌نمایند. امروزه ناامنی سایبری همچون فناوری جاسوسی سایبری یا جرائم سایبری به‌طور فزاینده‌ای امنیت ملی کشورها را تحت تأثیر قرار داده است. از دست دادن حریم خصوصی، کلاهبرداری یا سرقت داده‌ها و جاسوسی سایبری از این جمله تهدیدات در حوزه امنیت ملی هستند (McSweeney, 2022: 57).

تهدیدات اقتصادی

پس از پایان جنگ سرد، تحول و تغییر در استراتژی قدرت‌های بزرگ، سبب شد مسائل اقتصادی اهمیت ویژه پیدا کنند. تهدید اقتصادی با استفاده از روش‌ها و ابزارهای اقتصادی انجام می‌شود. این نوع تهدید به‌عنوان جایگزین تهدید نظامی و ماقبل آن مورد استفاده قرار می‌گیرد؛ نظیر تحریم اقتصادی، تخریب سرچشمه و منابع تولید، منع سرمایه‌گذاری، کاهش منابع ارزی، تشدید تنگناهای جریان پول به‌ویژه در سطح بین‌المللی، کاهش ارزش صادرات، تغییر سطح مبادلات تجاری و ... (Breglio, 2021: 123). استقرار اهرم‌های اقتصادی توسط قدرت‌های جهانی یا منطقه‌ای برای جدا کردن تعاملات اقتصادی بین کشورها، محدود کردن کالاها یا خدمات باهدف کسب مزیت و تحکیم حوزه‌های نفوذ، شامل اقدامات ارزی، کنترل سرمایه‌گذاری‌ها و تحریم‌ها اقتصادی از دیگر اقداماتی است که باعث بی‌ثباتی در ساختار امنیت ملی کشورها است (Maier, 2020: 16-17).

تهدیدات سیاسی

تهدید سیاسی که با استفاده از قدرت سیاسی و ابزارهای آن انجام می‌شود معمولاً هویت ملی، شیوه حکمرانی، ارزش‌ها و هنجارهای ایدئولوژیک یک دولت را مورد چالش قرار می‌دهد. بنابر این عواملی که ساختار سیاسی و یکپارچگی درونی یک کشور را مورد تعرض قرار داده و ضربه به امنیت ملی آن را هدف قرار می‌دهد عبارت‌اند از: عدم ثبات سیاسی، ناکارآمدی رهبری، کاهش میزان اعتبار و پرستیژ ملی چه در داخل و چه در عرصه نظام بین‌الملل

(Salmon, 2023: 321). به عنوان مثال، جاسوسی یکی از مهم ترین ابزارها و روش هایی است که به وسیله آن دشمنان می توانند علیه کشورها و گروه های هدف مورد استفاده قرار دهند. یک سازمان جاسوسی همچنان که می تواند نقش مهمی در ایجاد ثبات سیاسی در یک دولت باشد به همان اندازه می تواند شیرازه یک نظام سیاسی را از بین ببرد (Douglas, 2021: 233).

تهدیدات فرهنگی - اجتماعی

امروزه در روابط و همکاری دولت ها، مسائل فرهنگی و اجتماعی اهمیت ویژه ای یافته است. مسائل فرهنگی و اجتماعی، یکی از مهم ترین ابزارهایی است که حاکمیت کشورها را تحت شعاع قرار داده است. مباحث جمعیت، ویژگی های ملی، روحیه ملی و یکپارچگی ملی از جمله عواملی است که به عنوان متغیرهای مؤثر تهدیدات فرهنگی و اجتماعی می باشند. تهدید فرهنگی، به طور معمول ارزش های هویتی و فرهنگی همچون آداب و رسوم، زبان و ادبیات، عقاید و ارزش ها، باورها و علایق، پرستیژ و حیثیت ملی و نظایر آن را مورد هدف قرار می دهد (Rollins, 2019: 98). در تهدید اجتماعی، ازدست دادن سرمایه اجتماعی و گسست جوامع منجر به کاهش ثبات اجتماعی، رفاه فردی و جمعی و بهره وری اقتصادی می شود؛ این تهدید، شامل ناآرامی های مدنی مداوم، نابرابری های واقعی در فرصت ها شغلی، گروه درآمدی، قومیت و نژاد، پیشینه تحصیلی، درگیری های قومی و طایفه ای، توسعه شکاف های اجتماعی و ... است. به عنوان مثال، مهاجرت می تواند مشکلات متعددی در عرصه داخلی و خارجی برای دولت ها به وجود آورد که بیشترین عواقب اجتماعی آن به طور معمول در درون کشورها تجربه می شود (Devanny, 2022: 321).

تهدیدات طبیعی و زیست محیطی

این نوع تهدیدات بیشتر در پی رویدادهای شدید آب و هوایی شکل می گیرند که ناظر بر تهدیدات طبیعی حیات و زندگی افراد جامعه است. نظیر سیل، زلزله، طوفان، گرما و سرمای طاقت فرسا، خشکسالی و بیماری های واگیردار (Cardoso, 2020: 76). تهدید زیست محیطی که اساساً سلامت اکوسیستم زیستی و جغرافیایی را هدف قرار می دهد، شامل موارد زیر است: آلودگی های محیطی (خاک، آب، هوا، صوت) تخریب بنیادهای زیستی (آب، خاک، پوشش

گیاهی، منابع طبیعی، فضا و ...) از بین رفتن سرچشمه آب رودخانه‌ها، آلودگی‌های میکروبی و شیمیایی منابع آب شیرین (Eccleston, 2019: 167).

پیشینه و تاریخچه موضوع پژوهش

با بررسی‌های صورت گرفته مشخص گردید در خصوص اندیشه امنیتی آیت‌الله خامنه‌ای، کارهای متعددی صورت گرفته است:

مراد پیری (۱۳۹۵) به تبیین اصول و مؤلفه‌های الگوی دفاعی-امنیتی جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه اسلام پرداخته است. وی، داشتن استراتژی دفاعی-امنیتی را وسیله‌ای در تحکیم و حفظ ثغور سرزمین و حفظ منافع ملی دانسته و اینکه مسئولین بخش‌های اجرایی می‌بایست در اصلاح اهل و عمران بلاد مسئولیت خود را همگام با برنامه این مهم که بنای حفظ شئون و ثغور اسلامی است ایفا نمایند.

منتظران و تاج‌آبادی (۱۳۹۵) در پژوهشی به بررسی اهداف و اصول امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران از منظر امام خمینی^(ره) و آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته‌اند. نتایج پژوهش بیان می‌دارد رهبران جمهوری اسلامی ایران؛ اهداف و اصول امنیت ملی را از زاویه نگاه و اصول اعتقادی خود که همانا اسلام راستین است استخراج نموده‌اند و هدف اصلی از اصول و اهداف امنیت ملی حال حاضر جمهوری اسلامی، در حقیقت یک ابزار در خدمت اندیشه و گفتمان اسلام است که در اندیشه حفظ جان و مال و ناموس مسلمین در کنار حفظ ارزش‌ها و اعتقادات آن‌ها در برابر سلطه کافران و معاندین و نیز ارتقا و اعتلای فکری فرهنگی مسلمانان در سراسر جهان است.

کنعانی و لک‌زایی (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «تبیین شاخصه‌های کارآمدی در حوزه امنیت ملی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای» به این نتیجه می‌رسند که از نظر آیت‌الله خامنه‌ای خدشه واردکردن به امنیت ملی، خدشه واردکردن به اقتدار نظام است. ایشان بر مردمی بودن شیوه تحقق امنیت در کشور تأکید دارند. شناخت تاکتیک‌های نفوذ، آگاهی دادن به مردم، تلاش در ایجاد وحدت ملی و رضایتمندی عمومی در ایجاد و حفظ امنیت ملی نقش بسیار مهمی دارد.

فرزندی (۱۴۰۱) در مقاله «آثار وجود امنیت از منظر آیت‌الله خامنه‌ای» به این نتیجه می‌رسد که از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، امنیت از اساسی‌ترین نیازهای مردم و جزو حقوق مسلم آنان است که کاملاً عینی، واقعی و ملموس است و اگر وجود نداشته باشد، هیچ کاری حتی عبادت خداوند هم برای مردم امکان‌پذیر نیست؛ بنابراین، ضرورت وجود امنیت برای تداوم حیات جامعه و انجام فعالیت‌های اقتصادی، علمی و اجتماعی مورد تأکید ایشان است و در کل ایشان شرط حرکت اجتماعی جامعه و کشور را وجود امنیت می‌دانند.

عصاریان‌نژاد و دیگران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «طراحی الگوی جامعه ایمن جمهوری اسلامی ایران از منظر آیت‌الله خامنه‌ای» به این نتیجه می‌رسند که نتایج حاصله از تحقیق نشان می‌دهد، وجود مضامین «زمینه‌ساز ظهور و برپایی جامعه مهدوی، حرکت برمدار عزت، حکمت و مصلحت، برخوردار از توان بازدارندگی فعال، تمدن‌سازی و نوگرایی، همبستگی پایدار و مقاوم با وحدت کلمه، تمرکز حداکثری بر حضور، مشارکت و حمایت مردم»، مهم‌ترین مضامین برای طراحی الگوی یک جامعه دارای امنیت و ثبات است.

شایگان (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «واکاوی راهبرد امنیت و آرامش از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای» به این نتیجه می‌رسد که تفکر آیت‌الله خامنه‌ای با چشم‌انداز تمدنی و اندیشه روبه‌جلو و پویای شیعی، امنیت را امری عینی، واقعی و ضروری می‌داند که منجر به سعادت جامعه می‌شود و جهاد برای آن عزت ملی را در بر خواهد داشت.

درمجموع، بررسی ادبیات و پیشینه موضوع بیانگر این است که تاکنون پژوهشی که هم از نظر موضوعی و هم از نظر چهارچوب نظری به دنبال ارائه یک مدل از اندیشه امنیتی آیت‌الله خامنه‌ای بر اساس روش داده‌بنیاد باشد، یافت نشد. تعدادی از تحقیقات انجام‌شده هم که روی اندیشه امنیتی آیت‌الله خامنه‌ای کار کرده‌اند از نظر روش‌شناسی با این پژوهش متمایز هستند.

روش‌شناسی پژوهش

نوع و روش تحقیق

روش تحقیق این پژوهش کیفی است که در آن برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نظریه «داده‌بنیاد»^۱ استفاده می‌شود. این مطالعه از نظر هدف، اکتشافی و به دنبال ایجاد دانش و بصیرت و درک بهتر از پدیده مورد بررسی است. اجرای این پژوهش به منظور پاسخ به این سؤال صورت می‌پذیرد که مفاهیم شاخص و مقوله‌های اصلی و الگوی نظری اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص امنیت ملی کدام‌اند؟ پاسخ به این سؤال با بررسی و تحلیل اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص امنیت ملی به عنوان یکی از متولیان امر در کشور، به روش استقرایی صورت گرفته تا ضمن شناسایی مفاهیم و مقوله‌های اصلی در این زمینه بتوان با تصویر روشن‌تر و کارآمدتری از اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص امنیت ملی، مدل و الگوی موردنظر ایشان را ترسیم نمود. مطالعه و بررسی پیشینه و ادبیات نظری این پژوهش نشان‌دهنده اهمیت و ضرورت مقوله‌های امنیت ملی، امنیت نظامی، تهدیدات نظامی و به خصوص اندیشه امنیت ملی آیت‌الله خامنه‌ای است. با توجه به اینکه پژوهش‌های صورت گرفته به مدل نظام‌مند راهبردهای امنیتی - دفاعی تأثیرگذار بر قدرت بازدارندگی کشور منتهی نشده‌اند؛ این پژوهش با خوانش هدفمند و نظام‌مند اندیشه امنیتی آیت‌الله خامنه‌ای برای اهداف مذکور صورت گرفته است. روایی این پژوهش در دو بُعد مدنظر قرار گرفته است؛ نخست، اینکه اندیشه امنیتی آیت‌الله خامنه‌ای به عنوان کسی که بیش از سه دهه مسئولیت فرماندهی کل نیروهای مسلح کشور را بر عهده داشته است، از بالاترین درجه اعتبار برخوردار می‌باشد. ضمن اینکه مفاهیم، مقوله‌ها و درنهایت مدل ارائه‌شده پس از تبادل نظر با تعداد ۸ نفر از صاحب‌نظران در حوزه‌های مرتبط به دست آمده و دیدگاه‌های اصلاحی آن‌ها نیز اعمال گردیده است.

در خصوص پایایی نیز، هر سه گام «کدگذاری باز»، «کدگذاری محوری» و «کدگذاری انتخابی متن خوانش شده بیانات»، توسط سه نفر از پژوهشگران در مراحل مختلف کدگذاری، استخراج مفاهیم و احصای مقوله‌ها صورت گرفته و نتایج به دست آمده باهم هم‌پوشانی کاملی داشته است.

¹ Ground theory

پیکره تحقیق

پژوهش حاضر بر مبنای بیانات و اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص امنیت ملی از سال ۱۳۶۸ تا سال ۱۴۰۲ صورت گرفته است.

متغیرهای تحقیق

این پژوهش از نوع اکتشافی و استقرایی است و به‌صورت کیفی با روش داده‌بنیاد انجام می‌شود و اثر یک عامل بر سایر عوامل (متغیرهای مستقل و وابسته) بررسی نشده است که در این پژوهش متغیر خاصی اعم از مستقل، وابسته و واسطه‌ای قابل تصور نیست.

ابزارهای گردآوری اطلاعات

ابزار گردآوری داده‌های پژوهش حاضر، شامل فیش‌برداری (کتابخانه‌ای)، استفاده از مراجع و منابع علمی و وبگاه‌های رسمی و معتبر است؛ همچنین به‌منظور بررسی و تحلیل بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، داده‌های بیانات از نرم‌افزار حدیث ولایت در خصوص امنیت ملی مورد خوانش قرار گرفته و در این خصوص از منابع دیگر (مصاحبه) استفاده نشده است.

شیوه تجزیه و تحلیل داده‌ها

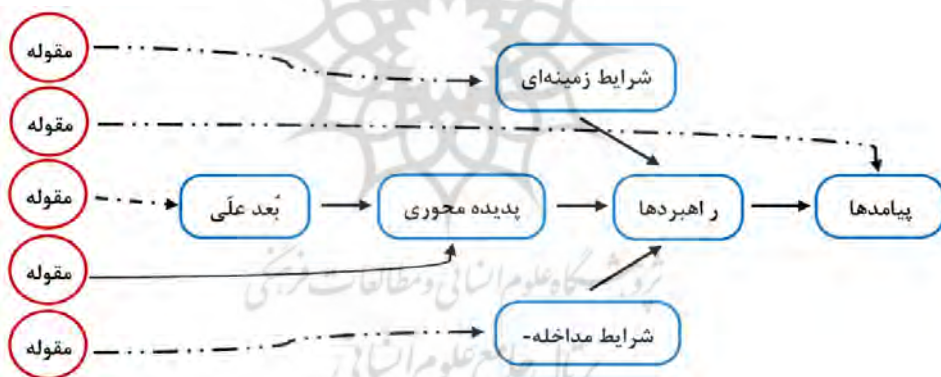
روش تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش روش داده‌بنیاد است. در همین راستا برای فرایند تجزیه و تحلیل و الگوسازی، سه گام صورت می‌گیرد:

۱. در گام اول (کدگذاری باز)؛ خواندن و مطالعه دقیق بیانات و اندیشه‌ها، فیش‌برداری مطالب و مفاهیم مهم و کدگذاری باز آن‌ها برای تعیین مفاهیم شاخص حاوی پیام صورت گرفته است. کاری که در این مرحله صورت گرفته بخشی از تحلیل است که با عنوان کدگذاری باز یا اولیه شناخته می‌شود و در آن مفاهیم اصلی و فرعی بیانات شناسایی شده است. در این مرحله ۵۸۰ کد (در قالب مفهوم و زیر مفهوم) از طریق پرسیدن سؤالات و انجام مقایسه‌ها شناسایی و استخراج شده است.

۲. گام دوم (کدگذاری محوری)؛ بازخوانی و سؤال کردن درباره مؤلفه‌های شاخص، انجام مقایسه، فکر کردن و کدگذاری محوری و تعیین مقوله‌ها برای ترسیم و طراحی الگو است. در

این مرحله از پژوهش حاضر تعداد ۹ مقوله اصلی و تعداد ۵۸ مقوله فرعی به‌دست‌آمده است. در این مرحله با توجه به عناصر نظریه داده‌بنیاد (شرایط علی، پدیده محوری، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، پیامدها و راهبردها) پدیده محوری تعیین، ارتباط سایر عناصر با آن مشخص و گزاره‌های حکمی (قضایا) پژوهش بیان گردیده است. گزاره‌های حکمی فرضیه‌هایی است که روابط بین مقوله‌ها و عناصر با پدیده محوری را در الگوی ارائه‌شده روشن می‌کنند (شکل ۱).

- «شرایط علی»: مقوله‌هایی مربوط به شرایطی که بر مقوله محوری تأثیر می‌گذارند.
- «زمینه‌ای»: شرایط عامی که بر راهبردها تأثیر می‌گذارند.
- «مقوله محوری»: یک صورت ذهنی از پدیده‌ای که اساس فرایند است.
- «شرایط مداخله‌گر»: شرایط خاصی که بر راهبردهای تأثیر می‌گذارند.
- «راهبردها»: کنش‌ها یا برهم‌کنش‌های خاصی که از پدیده محوری منتج می‌شود.
- «پیامدها»: خروجی‌های حاصل از استخدام راهبردها (خیرگو و عباس‌زاده، ۱۳۹۹: ۸۹).

شکل ۱: مدل پارادایمی کدگذاری محوری

۳. گام سوم (کدگذاری انتخابی): برای تفسیر و تبیین الگو و مدل استخراج شده است. در این سطح سعی می‌شود با کنار هم نهادن مقوله‌ها حول مقوله محوری، به‌عنوان مضمون اصلی یک روایت تئوریک برای پدیده ارائه‌شده و ضمن آن، حول‌وحوش این رشته اصلی، بین مفاهیم و مقوله‌ها، ارتباطی نظام‌مند ایجاد شود و مدل نظام‌مند ترسیم و ارائه گردد.

یافته‌های پژوهش

مرحله اول؛ کدگذاری باز، شامل استخراج کدها و احصای مفاهیم در این بخش از پژوهش در راستای اهداف پژوهش، یعنی «طراحی الگوی نظام‌مند اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص امنیت ملی» به‌عنوان هدف نهایی و اصلی پژوهش و عنوان اهداف مقدماتی و فرعی پژوهش، یعنی شناسایی و استخراج مفاهیم برجسته اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص امنیت ملی، تعیین مقوله‌های اصلی اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص امنیت ملی و بیانات و مکتوبات آیت‌الله خامنه‌ای از سال ۱۳۶۸ تا سال ۱۴۰۲ به صورتی هدفمند و نظام‌مند به‌گونه‌ای که بتوان عصاره بینش آیت‌الله خامنه‌ای را استخراج، مفهوم‌سازی، مقوله‌سازی و سپس مدل‌پردازی نمود، مورد خوانش قرار گرفته است.

در همین راستا در مرحله اول در راستای کدگذاری باز اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، فیش‌برداری مطالب و کدگذاری باز آن‌ها برای تعیین مفاهیم شاخص حاوی پیام صورت گرفته است. در این مرحله تعداد ۵۸۰ گزاره در قالب ۲۴۵ مفهوم یا مفهوم فرعی استخراج گردیده است.

مرحله دوم؛ کدگذاری محوری در این مرحله مقوله‌ها و مفاهیم اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در حوزه امنیت ملی احصا گردیدند. مقوله‌های اصلی اندیشه امنیتی آیت‌الله خامنه‌ای عبارت‌اند از:

❖ عرصه امنیت؛

❖ آمادگی امنیتی؛

❖ عناصر امنیت ملی؛

❖ مسئله امنیت؛

❖ محیط امنیت ملی؛

❖ الگوی امنیت ملی؛

❖ مسئولیت امنیت ملی؛

❖ راهبردهای امنیت ملی؛

❖ ضرورت امنیت ملی.

بر اساس روش تحقیق و تجزیه و تحلیل صورت گرفته در این پژوهش یافته‌های زیر حاصل گردیده است:

جدول ۱: بُعد شرایط زمینه‌ای

بُعد	مقوله	مقوله فرعی	مفاهیم
شرایط زمینه‌ای	عرصه امنیت ملی	دفاع از ارزش‌ها و آرمان‌ها	دفاع از حقوق ملت
			دفاع از آرمان‌های انقلابی و ملی
			مبارزه با ظلم و دفاع از مظلوم
		دفاع از هویت	دفاع از هویت اسلامی
			دفاع از هویت ملی
		دفاع از نظام اسلامی و امنیت جمهوری اسلامی	دفاع از کلیت نظام و حفظ نظام
			دفاع از مصالح ملی
		دفاع از عزت ملی	متکی به خود بودن در قدرت علمی و دفاعی
			انرژی هسته‌ای مظهر دفاع از عزت و هویت ملی
			دفاع از قرآن، سنت پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) و مرزهای اسلامی
		دفاع از انقلاب اسلامی	دفاع از هویت انقلاب، اساس انقلاب و نظام
			دفاع از مجموعه ارزش‌های درهم‌تنیده انقلاب
		دفاع از امنیت کشور	امنیت را بزرگ‌ترین نعمت الهی دانستن و دفاع برای آن
			وحدت و یکپارچگی ملت در دفاع از منافع و امنیت ملی
		دفاع از امنیت مرزها دفاع از استقلال و	دفاع از مرزهای جغرافیایی و عقیدتی
			دفاع از سرزمین اسلامی

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله	بعد
	تمامیت ارضی کشور		
حفظ آمادگی امنیتی - دفاعی	افزایش توان دفاعی و امنیتی		
بالا بردن قدرت امنیتی - دفاعی			
مقابله با جریان‌های معارض داخلی امنیت			
دفاع از عظمت و هیبت ملت در مذاکرات سیاسی	محیط خارجی		
روحیه انقلابی و دینی مردم	-	عناصر	امنیت ملی
تشکیلات نظامی - امنیتی (نیروهای مسلح) و تجهیزات			

جدول ۲: بُعد شرایط مداخله‌گر

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله	بُعد
حمله دشمن به دلیل عدم آمادگی	چیستی و چرایی	الگوی امنیت ملی	شرایط مداخله‌گر
حمله به انقلاب			
دفاع از استقلال، آزادی و امنیت کشور	ویژگی‌ها		
ایستادگی و استقامت			
حضور آحاد مردم در حفظ امنیت ملی			
پیروزی با اتکا به ایمان و شجاعت جوانان و نیروهای مسلح	دستاوردها		
تبدیل تهدید به فرصت			
تضمین‌کننده حیثیت کشور، هویت ملت، امنیت فعلی و عزت ملت ایران			
حفظ افتخارات و روحیات دفاع مقدس	توصیه‌ها		
استفاده از تجربیات امنیتی در دفاع مقدس			

جدول ۳: بُعد مقوله محوری (مسئله و مسئولیت امنیت)

بُعد	مقوله	مقوله فرعی	مفاهیم
مقوله محوری	مسئله	-	دفاع از امنیت کشور
	امنیت		دفاع از انقلاب
	ملی		دفاع از اسلام
	مسئولیت امنیت ملی	ویژگی‌های نیروهای مسلح	پیش‌قراولان ملت برای دفاع از امنیت ملی
			مایه امنیت و آرامش مردم و عامل قوام کشور
		ملزومات امنیت نیروهای مسلح و تشکیلات امنیتی	آموزش، انضباط و تولید سلاح و سازندگی ابزارها در درون نیروهای مسلح
			آمادگی نیروهای مسلح برای رفع تهدیدات امنیتی خارجی
		آمادگی و هوشیاری	خام تبلیغات دشمن نشدن در قدرت امنیتی - دفاعی
			وظیفه نیروهای مسلح و تشکیلات امنیتی
			تقویت نیروی دفاعی - امنیتی و دفاع همه‌جانبه از کشور

جدول ۴: بُعد راهبردهای امنیتی

بُعد	مقوله	مقوله فرعی	مفاهیم
راهبرد	راهبردهای امنیت ملی	قدرت بازدارندگی امنیتی در مقابل دشمن	ارتقای روز افزون آمادگی‌های دفاعی - امنیتی و تجهیزاتی و تسلیحاتی
		حفظ و بسط عناصر قدرت و امنیت ملی	همکاری مردم با مسئولان و آمادگی نیروهای مسلح مؤمن برای دفاع از میهن و امنیت ملی
	راهبرد		دفاع از ارزش‌های اسلامی، استقلال و

بُعد	مقوله	مقوله فرعی	مفاهیم
		دفاع مقتدرانه	عزت ملی
			استراتژی نبرد نامتقارن
			افزایش قدرت دفاعی و امنیتی
			عدم وابستگی در دفاع
		ایستادگی و دفاع جانانه از آرمان‌ها و منافع ملی	تولید سلاح
			انگیزه دفاع داشتن
		شناخت دشمنان و جهت‌گیری آنان	فهمیدن نقشه دشمن در عرصه‌های مختلف
			پیشگیری، دفاع خوب با حمله
			پیش‌دستانه بر اساس نقشه دشمن
		توجه به مؤلفه‌های قدرت امنیتی	عمق راهبردی
			دفاع از دور
		تقویت عناصر اقتدار جمهوری اسلامی ایران	پیشرفت دفاعی و موشکی و حضور منطقه‌ای
			قدرت و آمادگی دفاعی - امنیتی
		تقویت ابزارهای اقتدار ملی	

جدول ۵: بُعد پیامدهای امنیتی

بُعد	مقوله	مقوله فرعی	مفاهیم
پیامدها	آمادگی امنیتی	افزایش توان دفاعی و تهاجمی	افزایش توان دفاعی و تسلیحاتی و قدرت امنیتی
		گسترش آمادگی نظامی و امنیتی	ضرورت آمادگی امنیتی - دفاعی
		افزایش آمادگی‌های روحی نیروهای مسلح	آمادگی امنیتی تمام نشدنی
			حفظ و تقویت بصیرت و جهت‌گیری‌های دینی و انقلابی
			استحکام توان دفاعی - امنیتی با ایمان
		ارتقای مستمر	ارتقای روزافزون آمادگی‌های دفاعی،

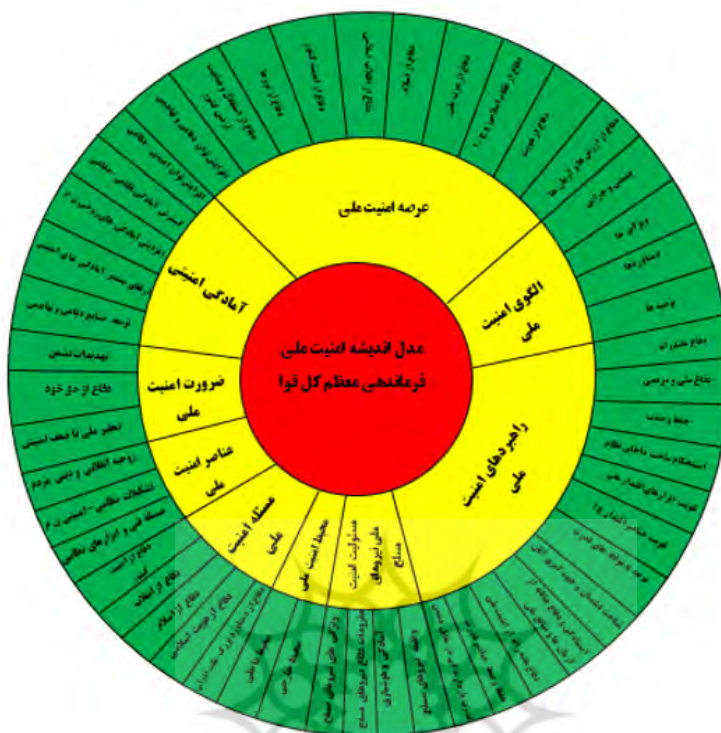
مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله	بُعد
تجهیزاتی و تسلیحاتی	آمادگی‌های امنیتی		

جدول ۶: بُعد شرایط علی

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله	بُعد
تهدید همیشگی و جنگ تبلیغاتی دشمن	تهدیدات دشمن	ضرورت امنیت ملی	شرایط علی
تداوم دشمنی استکبار و ضرورت آمادگی			
قادر به دفاع از امنیت خود در برابر سلطه‌گران	دفاع از حق خود در حوزه امنیتی		
توان دفاعی برای مقابله با تهدیدات امنیتی	تحقیر ملی با ضعف امنیتی		
تحقیر ملی با دفاع به‌وسیله بیگانگان			

مرحله سوم؛ کدگذاری انتخابی

این مرحله برای تفسیر و تبیین الگو و مدل استخراج‌شده صورت گرفته است. در این مرحله براساس نتایج دو مرحله کدگذاری قبلی به تولید مدل پرداخته شده است. از این‌رو در راستای گام سوم در این پژوهش مدل نظام‌مند از اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای ارائه گردیده است. در این خصوص در ابتدا جدول نهایی استخراج‌شده اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص امنیت ملی شامل مقوله‌های اصلی و فرعی و مفاهیم آورده شده و در ادامه مدل ستاره‌ای و مدل نظام‌مند ارائه گردیده است.

شکل ۲: مدل ستاره‌ای اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در حوزه امنیت ملی

بحث و نتیجه گیری

اندیشه امنیتی، موضوعی اساسی و تعیین کننده در رفتار و عملکرد امنیتی به شمار می‌رود. شناخت و فهم درست اندیشه‌ها و به بیانی دیگر، تبیین نظریه‌های بنیادین و اندیشه‌هایی که فعلیت یافته با هدف فهم، جهت‌گیری درست، دریافت معیار سنجش و تصویری منطقی و شفاف از موضوعات مورد مطالعه، بسیار دارای اهمیت می‌باشد. تبیین مکتب و اندیشه امنیت ملی دربردارنده مبانی، اصول، مؤلفه‌ها و شاخص‌های معین و متقنی است که ناشی از نوع نگاه و جهان‌بینی نسبت به دفاع و امنیت و مجموعه‌ای از باور و گزاره‌های ثابت و مبتنی بر اعتقادات، احکام و اخلاقیات مستخرجه از قرآن کریم، سنت و سیره پیامبر اسلام (ص) و ائمه معصومین^(ع) و آرا و نظریات اسلام‌شناسان است. در این میان اندیشه امنیتی آیت‌الله خامنه‌ای

چراغ راهی است که اساس منش، شخصیت و رفتار نظامی و چگونگی تأمین امنیت، استواری و گسترش اقتدار دفاعی کشور بوده است و روشن‌کننده مسیر جهاد و مبارزه با استبداد و استکبار جهانی و بستر ساز حرکت به سمت تمدن نوین اسلامی است. اندیشه‌های امنیتی - دفاعی و راهبردی مقابله با انواع تهدیدات در رویکرد آیت‌الله خامنه‌ای بخشی از ضرورت‌های راهبردی جمهوری اسلامی ایران برای تأثیرگذاری بر محیط منطقه‌ای محسوب می‌شود. راهبرد امنیتی ایشان را باید به عنوان بخشی از نیاز ژئوپلیتیکی و هویتی جمهوری اسلامی ایران برای کنترل و مقابله با تهدیدات دانست. مقابله با تهدیدات دشمنان منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای نسبت به انقلاب و نظام اسلامی یکی از آموزه‌های راهبردی اندیشه امنیتی آیت‌الله خامنه‌ای برای محدودسازی قدرت بازیگرانی است که از قابلیت مؤثر در جهت ایفای نقش در مناطق پیرامونی برخوردارند.

این پژوهش در راستای تدوین نظام مند منظومه نگرش‌ها و بینش‌های اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای با موضوعیت امنیت ملی صورت گرفته است. در این خصوص با یک سازوکار روش مند در قالب روش نظام مند داده بنیاد به خوانش و بررسی بیانات و اندیشه ایشان از سال ۱۳۶۸ تاکنون پرداخته شده و تلاش گردیده عصاره بیش ایشان استخراج، کدگذاری و مفهوم سازی شود و پس از دست یافتن به مقوله‌های اصلی و فرعی، الگوی اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای با موضوع امنیت ملی به گونه‌ای «نظام مند» و «هدف مند» طراحی گردد. در راستای پاسخ به سؤالات پژوهش سه مرحله ۱. کدگذاری اولیه برای شناسایی کدها و مفاهیم اندیشه؛ ۲. کدگذاری محوری برای تعیین مقولات اصلی و فرعی و ۳. کدگذاری انتخابی برای ترسیم الگوی «نظام مند» اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص امنیت ملی صورت گرفته است. در گام اول پس از کدگذاری اولیه بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، تعداد ۵۸۰ گزاره شناسایی و احصا گردید. پس از بازخوانی گزاره‌ها، ۲۴۵ مفهوم به دست آمد. در راستای گام دوم پژوهش، پس از بازخوانی مفاهیم و کدگذاری محوری، ۹ مقوله اصلی شامل ۱. عرصه امنیت؛ ۲. آمادگی امنیتی؛ ۳. عناصر امنیت ملی؛ ۴. مسئله امنیت؛ ۵. محیط امنیت ملی؛ ۶. الگوی امنیت ملی؛ ۷. مسئولیت امنیت ملی؛ ۸. راهبردهای امنیت ملی؛ ۹. ضرورت امنیت ملی و ۱۰. مقوله فرعی به دست آمد. در بین مقوله‌های اصلی راهبردهای دفاع با بیشترین گزاره (۱۶۰ گزاره) از اهمیت بالاتری برخوردار است. در بین مقوله‌های فرعی نیز مقوله «امنیت ملی و مردمی» با ۶۱ گزاره

اهمیت و توجه بیشتری در اندیشه امنیتی آیت‌الله خامنه‌ای دارد. در بین مفاهیم نیز مفهوم «مبارزه با استکبار و دفاع از امنیت کشور» با ۲۸ گزاره از اهمیت و تأکید بیشتری در اندیشه امنیتی آیت‌الله خامنه‌ای برخوردار است. در انتها هدف اصلی پژوهش مدل نظام‌مند اندیشه امنیتی آیت‌الله خامنه‌ای ترسیم و ارائه گردید. این مدل که برگرفته از مدل نظری «استراوس-کوربین» است، در آن ضرورت امنیت ملی در برابر تهدیدات دشمن به‌عنوان شرایط علی، مسئله امنیت ملی (دفاع از امنیت کشور، دفاع از انقلاب، دفاع از اسلام و هویت اسلامی و دفاع از دستاورد بزرگ ملت ایران) و مسئولیت امنیتی که بر عهده نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران است به‌عنوان مقوله محوری، الگوی امنیت ملی (دفاع مقدس شامل چیستی و چرایی، ویژگی‌ها، دستاوردها و توصیه‌های آن) به‌عنوان شرایط مداخله‌گر و عرصه امنیت ملی (شامل دفاع از ارزش‌ها و آرمان‌ها، دفاع از هویت، دفاع از نظام اسلامی و جمهوری اسلامی، دفاع از عزت ملی، دفاع از اسلام، دفاع از انقلاب اسلامی و امنیت آن، دفاع از امنیت کشور، دفاع از مرزها، دفاع از استقلال و تمامیت ارضی کشور) و محیط امنیت ملی (محیط داخلی و خارجی) و عناصر امنیت ملی (روحیه انقلابی و دینی مردم، تشکیلات نظامی و تشکیلات امنیتی نیروهای مسلح، مسئله فنی و ابزارها نظامی) به‌عنوان شرایط زمینه‌ای مد نظر قرار گرفته که با ارائه راهبردهای امنیت ملی که در انتهای مقاله آمده است، پیامد و خروجی آن یعنی «آمادگی امنیتی-دفاعی» و «تأمین ایجابی امنیت ملی» کسب می‌گردد.

شکل ۳: مدل پارادایمی اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص امنیت ملی

راہبردهای پیشنهادی

۱. ایجاد قدرت بازدارندگی امنیتی در مقابل دشمن از طریق ارتقای روزافزون آمادگی‌های دفاعی و تجهیزاتی و تسلیحاتی به پشتوانه آیه شریفه «و اَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» نشان دادن قدرت دفاعی، حفظ قابلیت‌های دفاعی و امنیتی، اقتدار دفاعی و نظامی، ایجاد ترس و رعب در دشمن و افزایش قدرت و توان دفاعی؛
۲. حفظ و بسط عناصر قدرت با تکیه بر همکاری مردم با مسئولان و در کنار آن آمادگی نیروهای مسلح مؤمن برای دفاع از میهن و ملت، دفاع از ارزش‌های اسلامی، استقلال، عزت و امنیت ملی، اعلان دفاع همه‌جانبه و اقدام به دفاع و ضربه متقابل؛
۳. دفاع مقتدرانه با تأکید بر تقویت مادی و معنوی، استراتژی نبرد نامتقارن، حفظ روحیه سلحشوری، پیش‌دستی نکردن در حمله، آمادگی برای مواضع امنیتی و دفاعی، دفاع یکپارچه همچون مشتی مستحکم در مقابل مهاجم؛

۴. شناخت دشمنان و جهت‌گیری امنیتی آنان از طریق فهمیدن نقشه دشمن در عرصه‌های مختلف، پیشگیری، دفاع خوب یا حمله پیش‌دستانه بر اساس نقشه دشمن و دانستن طرح کلی دشمن؛
۵. توجه به مؤلفه‌های قدرت از طریق عمق راهبردی، نیروی دفاعی، دفاع از دور، امنیت و وحدت ملی، پایبندی به اصول و مبانی انقلاب و سازندگی در نیروهای مسلح برای تأمین اقتدار دفاعی و امنیتی؛
۶. تقویت ابزارهای اقتدار ملی از طریق قدرت دفاعی (دفاع موشکی و ...)، توانایی دفاعی - امنیتی، آمادگی دفاعی - امنیتی، تقویت عناصر قدرت و حضور مقتدرانه در منطقه؛
۷. استحکام ساخت داخلی نظام با اتکا به مردم، متکی بودن به ایمان و عواطف مردم، استحکام داخلی و عزم جزم بر دفاع مشروع و منطقی و حضور مردمی در عرصه‌های مختلف امنیتی و اطلاعاتی.

پیشنهادهای کاربردی

۱. تلاش در جهت شکل‌گیری نظام تربیتی هوشمندانه با رویکرد جوان‌گرایی در عرصه‌های مختلف نظامی، سیاسی، امنیتی، مدیریتی و ... برای دفاع از کيان و شرف کشور؛
۲. تقویت عناصر اقتدار دفاعی - امنیتی با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین همچون هوش مصنوعی و نوسازی و تحول سازمانی از طریق نظام مدیریت نظریه‌پردازی با محوریت جشنواره باقرالعلوم و ...؛
۳. شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی از طریق تأکید بر وحدت و یکپارچگی مردم در دفاع از منافع و امنیت کشور، افزایش قدرت دفاع در استراتژی نبرد نامتقارن از طریق نیروهای مسلح و ایجاد بازدارندگی دفاعی - امنیتی؛
۴. گسترش روابط با کشورهای منطقه با تأکید بر اشتراکات هویتی و منافع ژئوپلیتیکی به‌منظور نفوذ و عمق‌بخشی راهبردی جمهوری اسلامی ایران فراتر از مرزهای جغرافیایی با استفاده از ظرفیت‌های دیپلماسی دفاعی - امنیتی.

فهرست منابع:

- افتخاری، علی‌اصغر (۱۳۹۹). امنیت عمومی در اندیشه و بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، دانش انتظامی، سال دوازدهم، شماره ۲.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۶۸-۱۴۰۱). بیانات از سال‌های ۱۳۶۸ الی ۱۴۰۱.
- خراسانی، مصطفی؛ زکی‌پور، مهدی (۱۳۹۶). بررسی اندیشه‌های دفاعی آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص نیروهای مسلح، دومین کنفرانس بین‌المللی مطالعات اجتماعی فرهنگی و پژوهش دینی.
- خیرگو، منصور؛ عباس‌زاده، ناصر (۱۳۹۹). ارائه الگوی فرماندهی و مدیریت در سازمان‌های دفاعی از منظر امام علی (ع): پژوهشی کیفی مبتنی بر تحلیل مضمون. فصلنامه مدیریت نظامی، سال ۱۲، شماره ۲۰.
- زارعی، معصومه (۱۴۰۱). جمهوری اسلامی ایران و رویکرد امنیتی، جغرافیای انسانی، دوره شانزدهم، شماره ۱.
- سجادی، محمد حسن (۱۴۰۲). خوانش امنیت در بازدارندگی نظام اسلامی، راسخون، شماره ۱۲.
- شایگان فریبا (۱۳۹۷). واکاوی راهبرد امنیت و آرامش از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، پژوهشنامه امنیت انتظامی، شماره ۴.
- عساریان نژاد، حسین؛ حاتمی، حمیدرضا؛ بیات، بهرام؛ داودی، محمد (۱۳۹۸). طراحی الگوی جامعه ایمن جمهوری اسلامی ایران از منظر آیت‌الله خامنه‌ای، فصلنامه امنیت ملی، شماره ۳۲.
- فرزندی، عباسعلی (۱۴۰۱). آثار وجود امنیت از منظر آیت‌الله خامنه‌ای، مکتب و اندیشه دفاعی، شماره ۱۰.
- قربی، سید محمدجواد (۱۴۰۱). مصادیق امنیت در حکومت اسلامی از منظر اندیشه امام خمینی (ره)، مطالعات سیاسی اجتماعی تاریخ معاصر ایران، دوره ۲، شماره ۱.
- کنعانی، طاهره؛ لکزایی، نجف (۱۳۹۸). تبیین شاخصه‌های کارآمدی در حوزه امنیت ملی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، فصلنامه پژوهشنامه انقلاب اسلامی، سال نهم، شماره ۳۳.
- کوهکن باقری، علیرضا (۱۳۹۸). زمینه‌های شکل‌گیری گروه داعش در آسیای مرکزی، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، سال ۵، شماره ۳.
- کیانی، سورنا (۱۳۹۷). الگوی راهبردی دفاع همه‌جانبه از منظر قرآن کریم، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.

- مرادپیری، هادی (۱۳۹۵). تبیین اصول و مؤلفه‌های الگوی دفاعی-امنیتی جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه اسلام؛ با تأکید بر نظرات و بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، سومین همایش تبیین اندیشه دفاعی آیت‌الله خامنه‌ای، دانشگاه مالک اشتر.
- منتظران، جواد؛ تاج‌آبادی، حسین (۱۳۹۵). بررسی اهداف و اصول امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران از منظر امام خمینی^(ره) و آیت‌الله خامنه‌ای، فصلنامه مطالعات قدرت نرم، دوره ۶، شماره ۱.
- مهدیان، حسین (۱۳۹۱). واکاوی مفهوم امنیت ملی و سیر تحول در مفهوم آن، ماهنامه خلیج فارس و امنیت، سال سیزدهم، اردیبهشت، شماره ۱۲۹.
- یاری، احسان (۱۳۹۸). الزامات ژئوپلیتیک و ضرورت‌های راهبردی برنامه موشکی جمهوری اسلامی ایران در محیط آنارشیک نظام بین‌الملل، فصلنامه آفاق امنیت، دوره ۱۲، شماره ۴۲.
- Breglio, Nola K. (2021). Leaving FISA Behind: The Need to Return to Warrantless Surveillance, Yale Law Journal, September.
- Balzaca, J (2022). Observers or Advocates: On the Political Role of Security Analysts, Cooperation and Conflict 34, no. 3 (2022), "La sécurité entre permanence et changement". Relations Internationales.
- Cardoso, Andrea. (2020). Behind the life cycle of coal: Socio-environmental liabilities of coal mining in Cesar, Colombia. Ecological Economics.
- Collins, Alan. (2022). Contemporary Security Studies. Great Britain: Oxford University Press. ISBN 9780199694778.
- Douglas, Stuart. (2021). Creating the National Security State: A History of the Law That Transformed America. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2021.
- Devanny, Joe. (2022). The National Security Council: national security at the centre of government. London: Institute for Government/King's College London.
- Eccleston, Charles H. (2019). Environmental Impact Assessment: A Guide to Best Professional Practices.
- Fox, R (2023). Constructivism examined. Oxford review of education, 27(1), 23-35.
- Levy, Jack. (2023). Balancing on Land and at Sea: Do States Ally Against the Leading Global Power? International Security.
- McSweeney, Bill. (2022). Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations, Cambridge University Press.
- Maier, Charles S. (2020). Peace and security for the 2019s. Unpublished paper for the MacArthur Fellowship Program, Social Science Research Council, 12 Jun 2020.
- Rollins, John. (2019). Comprehensive National Cybersecurity Initiative Legal Authorities and Policy Considerations. Washington, D.C.: Congressional Research Service.

- Salmon, Trevor C. (2023). The Nature of International Security, <https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-349-10772-8>.
- Taddeo, Mariarosaria (2023). Information Warfare: A Philosophical Perspective. *Philosophy and Technology* 25 (1).
- Wilson, Jason. (2020). Violence by far right is among US's most dangerous terrorist threats, study finds, *The Guardian*, Retrieved July 16, 2020.
- Presenting a systematic model of national security based on the intellectual system of the supreme command
- Mohammad Jalal Torkashvand, Hossein Mahdian, Hojatullah Jahani Rad (author).

